

14. Сілецький В. Боротьба УНС та УПА проти гітлерівських окупантів на території Станіславської області / В. Сілецький // Матеріали наукової конференції “Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія”. – Стрий : ТОВ “УВІС”, 2003. – С. 99–100.
15. Спогади Олександра Зварчука, голови Надвірнянського районного товариства “Меморіал” // Фонди Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби ім. С. Бандери.
16. Українська Повстанська Армія. Бойові дії УПА за 1943–1950 рр. Ч. 2 // Бібліотека українського підпільника. Видання ЗЧ ОУН, 1960. – 334 с.
17. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали. – Івано-Франківський : КПФ “ЛІК”, 2009. – Т. 2. – Кн. 1. – 600 с.
18. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали. – Івано-Франківський : КПФ “ЛІК”, 2010. – Т. 2. – Кн. 2. – 696 с.
19. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті : Документи і матеріали. – Івано-Франківський : КПФ “ЛІК”, 2011. – Т. 2. – Кн. 3 (1947 – 1957 рр.). – 678 с.
20. Цимбал М. Організаційна структура формувань УПА, які діяли в Івано-Франківській області / М. Цимбал // Матеріали наукової конференції “Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія”. – Стрий : ТОВ “УВІС”, 2003. – С. 97–98.

В статтє раскрывається взаємосвязь географического и войскового аспектов в деятельности УПА на территории Станиславской области. Проанализировано районы области в плане боевых действий УПА и установлено отряды, которые брали в них участие. Обозначено зависимость боевой активности от географических факторов.

Ключевые слова: Станиславская область, УПА, войсковые действия, географические аспекты, бой, район, повстанческие отряды, курень, сотня, энкаведисты, территория, оккупанты, рейд.

The article reveals the correlation of geographical and military aspects of the UPA's activity in the Stanislav region. The areas of the UPA's fighting are analyzed and departments that took part in them are established. The dependence of military activity from geographical factors are determined.

Keywords: Stanislav region, UPA, military actions, geographical aspects, the battle, area, insurgent units, kuren, sotnia, NKVD, the territory, the occupiers, raid.

**УДК 94 (477.83.86)
ББК 63.3 (4 Укр.) 52**

Наталя Лихач

ДЖЕРЕЛА ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА ВПРОДОВЖ 1873–1914 рр. У ФОНДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ УКРАЇНИ В МІСТІ ЛЬВІВ

У статті аналізуються документи про діяльності НТШ, що зберігаються в фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Львів. Вони дозволяють прослідкувати за організаційною, науково-дослідницькою та видавничою працею товариства впродовж зазначеного часового проміжку.

Ключові слова: НТШ, ЦДІАЛ України, фонд, документ.

Наукове товариство ім. Шевченка (далі – НТШ) – наукова установа, що довгі роки відіграла роль неофіційної української академії наук. Засноване у 1873 р. у Львові спільними зусиллями провідних громадських діячів Галичини та Наддніпрянщини, воно акумулювало в собі величезний науковий потенціал і перетворилося в потужний дослідницький осередок, довкола якого об’єднувалися вчені обох частин розділеної України. У результаті діяльності НТШ відклалося чимало різноманітних джерел, переважна більшість з яких зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Вони є цінними для дослідження національно-культурного та громадського руху в Галичині, тому заслуговують на увагу дослідників.

Метою статті є виявлення та аналіз джерел, присвячених діяльності НТШ впродовж 1873–1914 рр., що зберігаються у фондах ЦДІАЛ України.

Обрана тема не залишилася поза увагою науковців. Вона зацікавила дослідників кінця XIX – першої третини XX ст., зокрема, М.Грушевського [37], І.Франка [41], М.Лозинського [40], К.Левицького [39], які в публіцистичних працях і науково-популярних розвідках серед іншого звернули увагу на діяльність НТШ у другій половині XIX – початку XX ст. У 40–80-х рр. робота українських товариств не попала в поле зору радянських дослідників, а тому ґрунтовних праць, які б розкривали різні аспекти їхньої діяльності, написано не було. Проте неабиякий внесок у дослідження зазначеної проблеми зробили сучасні українські науковці, зокрема, М.Алексієвець, В.Савенко [36], З.Зайцева [38], Л.Шологон [43] та інші. Однак комплексного розв’язання вона ще не отримала в українській історіографії.

Документи, що відклалися в процесі діяльності НТШ, знаходяться у фонді 309 ЦДАЛ України. Вони згруповані в десятьох тематичних розділах: 1. Правління; 2. Бухгалтерія і адміністративно-господарська діяльність; 3. Редакція “Записок НТШ”; 4. Друкарня; 5. Палітурна майстерня; 6. Книгарня; 7. Бібліографічна комісія; 8. Етнографічна комісія; 9. Музей; 10. Бібліотека [42, с. 305]. Документи кожного з розділів відображають окремий напрям роботи товариства.

Найбільш інформаційно насиченим є матеріали першого розділу, де зберігаються статuti, звіти про діяльність НТШ, протоколи засідань проводу товариства, матеріали про створення секцій і комісій, організаційну й наукову діяльність, листування та особові документи членів НТШ. Вони дозволяють отримати чимало різнопланової інформації про організаційну діяльність товариства, роботу його секцій і комісій, науковий доробок членів НТШ, співпрацю наукового товариства з дослідницькими та адміністративними установами як в Австро-Угорщині, так і в Російській імперії.

На особливу увагу серед цієї групи джерел заслуговують статuti товариства. Від часу заснування і до 1914 р. їх було прийнято чотири: 1874 р., 1892 р., 1898 р. і 1904 р. Згідно з нормами першого статуту, наукова організація мала назву – “Літературне товариство імені Шевченка”, а основним завданням його діяльності був “розвій руської словесності” [1, арк.1]. Проте, як свідчать джерела, такий статут товариства не сприяв активній науковій діяльності його членів і, як наслідок, у перші ж роки після його створення розпочалися роботи над удосконаленням основного документа НТШ. Статут 1892 р. засвідчив еволюцію товариства від громадсько-культурної та просвітницької організації або “видавничої спілки”, як її називав М.Грушевський, у наукову установу. Цей факт підтверджений нормами, котрі передбачали його поділ на окремі наукові секції: філологічну, історико-філософічну, математично-природописно-лікарську [3, арк.2]. І.Франко, даючи оцінку статуту НТШ 1892 р. зазначав, що він “зупинився на половині дороги між звичайним товариством, доступним для всякого, і товариством науковим” [41, с.6].

Кардинальні зміни в НТШ відбулися під головуванням М.Грушевського. У результаті клопіткої підготовчої роботи, як засвідчують джерела, 2 лютого 1898 р. на загальному зібранні товариства було прийнято новий статут НТШ, який передбачав запровадження категорії дійсних членів товариства. Ними могли стати ті члени НТШ, що мали опубліковані наукові праці в його виданнях і рекомендацію однієї із секцій [4, арк.3].

1905 р. Галицьке намісництво затвердило новий статут товариства, ініціатором прийняття якого був І.Франко. Згідно з ним основним завданням НТШ було “плекати та розвивати в українсько-руській мові науку без прямого дидактичного призначення” [6, арк.3]. У документі було вдосконалено ряд статутних норм, що сприяли більш ефективній роботі наукового товариства. З незначними змінами він діяв до розпуску НТШ більшовиками 1940 р.

Вичерпну інформацію про роботу товариства в другій половині XIX – на початку XX ст. дозволяють отримати звіти про діяльність наукової організації та її секцій. Вони

дають можливість прослідкувати за всіма основними напрямками роботи НТШ, еволюцією товариства від культурно-освітньої до видавничої установи. Зі звіту про діяльність НТШ за 1874 р. дізнаємося про те, що найважливішим питанням, що вимагало нагального вирішення, було заснування власної друкарні. Зокрема, у ньому зазначалося, що “народне товариство в цілі придбання средств до морального піднесення народа занялося заложением друкарні, а по заложенні єї до піднесення літератури і до ширення просвіти” [8, арк.5]. У друкарні НТШ публікувалися часописи “Правда”, “Руський Сіон”, ряд науково-популярних видань [8, арк.7].

Цікавим був звіт товариства за 1893–1894 рр. У ньому, на відміну від попередніх, справи адміністративні та наукові фіксуються окремо. Спочатку отримуємо інформацію про діяльність проводу НТШ, а згодом про роботу наукових секцій і видавництва. Зокрема, зі звіту товариства дізнаємося, що воно отримало дотацію від міністерства освіти в розмірі 1 500 золотих ринських на видавничу діяльність [9, арк. 4]. У ньому чимало фактів, які засвідчували про труднощі з розповсюдженням видань НТШ на Наддніпрянщині, зокрема про те, що 1894 р. російська цензура заборонила надсилати літературно-науковий часопис “Зоря” передплатникам у Російській імперії. Це негативно позначилося на фінансовому стані редакційного комітету, оскільки там газета мала кілька сотень читачів [9, арк.5].

Звіт товариства за 1895 р. дозволяє прослідкувати, як НТШ працювало над відкриттям власної книгарні [10, арк.1], готувало до друку свої серійні видання: “Записки НТШ”, “Жерела до історії України-Руси”, “Пам’ятки українсько-руської мови і літератури”, “Етнографічний збірник” тощо [10, арк.11–12].

Загальновідомим є факт, що товариство протягом усього періоду своєї діяльності працювало над перетворення його в майбутньому на українську академію наук. Це підтверджують і рукописи, що відклалися в процесі роботи НТШ, в одному з яких зазначалося: “... для переміни Товариства в українсько-руську Академію Наук, поставив Виділ на пропозицію голови проф. Грушевського оснувати «резервний академічний фонд». В тій цілі члени виділу зложили комітет для збирання складок. Досі зібрано на той фонд близько 2000 злр. (золотих ринських. – *Н.Л.* ” [11, арк.2]. Зі звіту товариства за 1897 р. дізнаємося, що воно активно працювало, щоб об’єднати довкола себе всіх українських науковців, що працювали в різних галузях знань та приділяло неабияку увагу розробці української наукової термінології [11, арк.8]. Підводячи підсумки діяльності НТШ за 1897 р., М.Грушевський звернув увагу на ще один важливий аспект праці товариства: “Круг наших зносин з науковими інститутами і видавництвами своїми і чужими значно розширився протягом сих двох років. Тепер НТШ має обмін публікаціями з 50-ми інституціями і видавництвами” [11, арк.15].

Варто зазначити, що значний пласт джерел становить листування товариства з іншими науковими, громадськими та адміністративними установами в Україні та за її межами. Воно розкриває як його наукову, видавничу, культурно-просвітню діяльність, так і фінансове становище. У першу чергу необхідно зазначити увагу на те, що НТШ постійно зверталося до Галицького намісництва, крайового віділу, міністерства віросповідань і освіти та інших адміністративних установ держави з проханнями виділити кошти на його наукові проекти. У таких зверненнях була детальна інформація, що товариство зробило в тому чи іншому напрямі своєї діяльності, і на які проекти будуть надалі витрачати кошти [15, арк.30]. Як правило, урядові структури, хоча й частково, але враховували прохання НТШ і надавали незначну фінансову допомогу на різні проекти товариства [17, арк.4].

Офіційне листування наукового товариства також засвідчило про тісну співпрацю між НТШ і “Просвітою” впродовж усього досліджуваного періоду. Зокрема, культурно-освітня організація постійно зверталася з проханням до проводу наукового товариства допомогти наповнити відповідною літературою читальні в містах і селах Галичини. Листування між двома установами дозволяє стверджувати, що така спів-

праця приносила непогані результати [20, арк.14]. Наукове товариство також обмінювалося книгами й проводило спільні культурно-мистецькі заходи з русофільським товариством “Галицько-руська матиця”, театральною організацією “Руська бесіда”, Українським педагогічним товариством тощо [26, арк.9; 27, арк.15; 28, арк.17].

НТШ співпрацювало з Російською академією наук та з подібними науковими установами інших слов'янських народів [23, арк.12; 24, арк.17]. Документи підтверджують те, що вони постійно обмінювалися власними періодичними науковими виданнями [21, арк.2; 22, арк.14; 25, арк.14].

У фонді 309 ЦДІАЛ України зберігається чимало листів членів НТШ до керівних структур товариства. Опрацьовуючи їх, архівні працівники сформували 14 об'ємних томів документів за алфавітом прізвищ авторів. Вищевказані листи розкривають різні аспекти наукової й видавничої діяльності товариства впродовж 1873–1914 рр. З них дізнаємося про наукові зацікавлення членів НТШ, основні напрями їхньої дослідницької праці, фінансове становище, підготовку до друку та вихід у світ книг і статей, співпрацю товариства з науковими установами в Австро-Угорській та Російській імперіях, і нарешті про суперечки та конфлікти в НТШ [29, арк.1; 30, арк.2].

Неабияку цінність для дослідження наукового руху в другій половині ХІХ – початку ХХ ст. складають протоколи секцій і комісій товариства, де його члени виступали з науковими доповідями, обговорювали й рекомендували до друку праці, які згодом публікували у виданнях НТШ, вирішували окремі організаційні питання [13, арк.1; 14, арк.50].

Документи друкарні, палітурної майстерні, книгарні, бухгалтерії товариства в основному розкривають його фінансово-господарську й видавничу діяльність. Їх опрацювання дозволяє стверджувати, що НТШ зустрічалося з неабиякими труднощами у виданні та розповсюдженні наукових праць. Однак не відмовлялося від такої діяльності, оскільки поклало на себе відповідальність за поширення українського друкованого слова на власній поліграфічній базі.

Матеріали, що розкривають працю НТШ, відклалися також в особових фондах визначних українських громадських діячів і вчених. Зокрема, статuti, листи, наукові праці, звіти про діяльність бібліотеки, музею, касові книги та інші документи про роботу товариства зберігаються серед документів Кирила Студинського [33, арк.15], Осипа Маковця [34, арк.10], Михайла Павлика [35, арк.13] тощо.

Таким чином, варто зазначити, що у фондах ЦДІАЛ України зберігається величезний масив документів, що розкривають різноманітні аспекти діяльності НТШ упродовж 1873–1914 рр. Це статuti, протоколи засідань керівних структур, загальних зібрань, секцій і комісій, матеріали, що відклалися в процесі роботи бібліотеки, книгарні, листування товариства, особові документи дійсних членів НТШ тощо. Вони є цінними джерелами для вивчення наукового руху в Галичині впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст., оскільки дозволяють з'ясувати організаційні засади діяльності НТШ, різні аспекти праці товариства, прослідкувати за роботою як визначних українських учених, так і початківців у науці.

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 309, оп. 1, спр. 1. Статут товариства. 1870 р., 3 арк.
2. Там само, спр. 2. Статут товариства. 1874 р., 18 арк.
3. Там само, спр. 3. Статuti товариства. 1892 р., 18 арк.
4. Там само, спр. 4. Статuti товариства. 1898 р., 6 арк.
5. Там само, спр. 5. Проект статуту. 1903 р., 19 арк.
6. Там само, спр. 6. Статuti товариства. 1904 р., 12 арк.
7. Там само, спр. 9. Проект статуту за редакцією І. Франка. Без дати, 16 арк.
8. Там само, спр. 18. Звіт про діяльність товариства. 1874 р., 14 арк.
9. Там само, спр. 19. Звіт про діяльність товариства. 1883–1884 рр., 1885 р., 6 арк.

10. Там само, спр. 20. Звіт про діяльність товариства від 11 травня 1893 – 31 грудня 1894 рр., 1895 р., 16 арк.
11. Там само, спр. 30. Протоколи загальних зборів. 1883–1893 рр., 98 арк.
12. Там само, спр. 33. Протоколи засідань членів товариства. 1893–1902 рр., 246 арк.
13. Там само, спр. 40. Протоколи засідань філологічної секції товариства. 1914–1940 рр., 126 арк.
14. Там само, спр. 42. Протоколи засідань історико-філософської секції товариства. 1893–1915 рр., 141 арк.
15. Там само, спр. 52. Листування з Міністерством віросповідання і освіти про надання коштів на видання шкільних підручників. 1893–1918 рр., 90 арк.
16. Там само, спр. 60. Листування з Галицьким намісництвом про надання коштів на видання наукової літератури. 1896–1914 рр., 13 арк.
17. Там само, спр. 70. Листування дирекції музею товариства з Національним музеєм у Львові про організацію виставок і придбання експонатів. 1909–1939 рр., 44 арк.
18. Там само, спр. 71. Листування з кредитно-фінансовими, господарськими товариствами. 1911–1913 рр., 3 арк.
19. Там само, спр. 107. Листи і повідомлення громадських організацій із запрошенням взяти участь у роботі зборів і засідань. 1913 р., 57 арк.
20. Там само, спр. 112. Листи товариства “Просвіта” із запрошенням взяти участь у виставці. 1911–1913 рр., 14 арк.
21. Там само, спр. 140. Листи наукових установ в Росії про обмін науковими виданнями та співпрацю. 1896–1913 рр., 48 арк.
22. Там само, спр. 148. Листи австрійських і закордонних установ про співпрацю. 1902–1907 рр., 14 арк.
23. Там само, спр. 154. Листи Академії наук в Росії про обмін науковими виданнями. 1895–1913 рр., 14 арк.
24. Там само, спр. 158. Листи редакцій газет і журналів в Росії про обмін виданнями. 1899–1911 рр., 17 арк.
25. Там само, спр. 167. Листи ректорів австрійських і закордонних університетів про обмін науковими виданнями. 1897–1913 рр., 14 арк.
26. Там само, спр. 172. Листи наукових товариств “Галицько-руська матиця” та Ставропігійський інститут. 1900–1905 рр., 9 арк.
27. Там само, спр. 191. Листи товариства “Руська бесіда”. 1900–1911 рр., 15 арк.
28. Там само, спр. 172. Листи товариства “Рідна школа” про спільне видання підручників. 1909–1928 рр., 17 арк.
29. Там само, спр. 238. Листи Кобилянської Ольги та її довіреної особи про видання творів та виплату гонорару. 1901–1933 рр., 12 арк.
30. Там само, спр. 240. Листування з Стефаником Василем про видання художніх творів. 1902–1926 рр., 6 арк.
31. Там само, спр. 445. Касова книга. 1873–1885 рр. – 118 арк.
32. Там само, спр. 852. Книга обліку закупленої літератури. 1908–1913 рр. – 142 арк.
33. Там само, ф. 362, оп. 1, спр. 54. Статути, листи, касові звіти та інші документи про діяльність НТШ у Львові. 1909–1929 рр., 212 арк.
34. Там само, ф. 386, оп. 1, спр. 46. Каталог художніх творів, статей, праць, написаних Маковеєм Осипом з 1892 – 1921 рр. 1922 р., 58 арк.
35. Там само, ф. 663, оп. 1, спр. 170. Звіти Павлика М. про стан бібліотеки НТШ. 1900, 1902 р., 13 арк.
36. Алексієвець М. М. Роль Наукового товариства ім. Т. Шевченка в українському відродженні / М. Алексієвець, В. Савенко. – Тернопіль, 1999. – 135 с.
37. Грушевський М. Львівське наукове товариство імені Шевченка і його внесок у вивчення південної Русі / М. Грушевський // Твори : у 50 т. / Грушевський М. С. ; редкол. П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. ; голов. ред. П. Сохань. – Львів : Світ, 2005. – Т. 7 : Серія “Історичні студії і розвідки (1900–1906)”. – С. 508–531.
38. Зайцева З. І. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / З. Зайцева. – К. : КНЕУ, 2006. – 368 с.
39. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр.: на підставі споминів / К. Левицький. – Львів : з друкарні оо. Василян у Жовкві, 1926. – 736 с.
40. Лозинський М. Українство і москвофільство серед українсько-руського народу в Галичині / М. Лозинський. – Львів : накладом В. Бачинського, 1909. – 96 с.
41. Франко І. Мотиви до проєктованої зміни статута / І. Франко. – Львів : [Б. в.], 1903. – 10 с.
42. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник / [упоряд.: О. Гневишева, У. Єдлінська, У. Кришталович та ін.]; Центральний державний історичний архів України, м. Львів, Державний архів у м. Перемишлі]. – 2-е вид. – Львів ; Перемишль, 2003. – 492 с.

43. Шологон Л. Джерела про національно-культурне життя українців Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в особових фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові / Л. Шологон // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. XV. – С. 72–79.

В статье анализируются документы о деятельности Научного Общества имени Шевченка, что сохраняются в фондах Центрального государственного исторического архива Украины в г. Львове. Они дают возможность проследить за организационной, научно-исследовательской та издательской работой общества на протяжении указанного промежутка времени.

Ключевые слова: Научное Общество имени Шевченка, Центральный государственный исторический архив Украины в г. Львове, фонд, документ.

The article analyses the documents about activities of the Shevchenko Scientific Societies in the Central State Historical Archives in city Lwow. They allow to find out of theirs organizing, scientific-research and publishing activities of the noted stretch of time.

Keywords: Shevchenko Scientific Society, Central State Historical Archives in city Lwow, backlog, document.

УДК 94(477.86)

ББК 81.2Ук

Христина Бойчук

ТОПОНІМІКА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО НАДВІРНЯНЩИНИ

У статті розглянуті мікротопоніми Надвірнянського району Івано-Франківської області. На основі 1 327 назв визначені особливості їхнього творення, доведена значимість мікротопонімів як історичного джерела.

Ключові слова: мікротопоніми, фізико-географічні, історичні, господарські, сакральні, рослинні та ін.

Вивчення історико-культурної спадщини тісно пов'язане з топонімами – “мовою землі”, як влучно зазначив І.Філевич, яка розповідає нам часто більше, ніж твори стародавніх і середньовічних авторів, більше, ніж розповідає про свою історію народ. “Мова землі” не піддається фальсифікації, вона зберігає майбутнім поколінням пам'ять про народ, який давно зійшов з арени історії.

Топоніміка є інтегральною науковою дисципліною, яка знаходиться на стику трьох наук і використовує дані з трьох областей знань: географії, історії та лінгвістики. Топоніміка (від грец. τόπος – місце і νομα (οπομα) – ім'я, назва) – наука, що вивчає географічні назви, їх походження. Мікротопонімія – сукупність місцевих географічних назв невеликих об'єктів, відомих тільки місцевим жителям. Мікротопоніми здебільшого є фактами однієї мови і продуктом творчості одного народу. Специфіка мікротопонімів полягає в тому, що вони закріплені за конкретними фізико-географічними об'єктами і є історично мінливими [6].

Усвідомлюючи їхню роль в історичному процесі, науковці, використовують топоніми безпосередньо як джерело. Зокрема, серед досліджень топоніміки Прикарпаття слід назвати працю Д.Бучка “Походження назв населених пунктів Покуття”, у якій здійснено детальний аналіз більшості назв населених пунктів цього історико-етнографічного регіону. Довідкові дані про топоніми Івано-Франківщини подає також Р.Процак [4].

Ґрунтовними дослідженнями можна вважати два видання словника-довідника “Назви гір і полонин Івано-Франківщини” М.Габорака про гірські топоніми. Мікротопонімам Рогатинщини присвячена стаття С.Пушкаря “Для чого необхідно вивчати мікротопоніми та особливості топоніміки Рогатинського району”. Вивченням мікротопо-